Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2018

2

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

JANJA ŽMAVC: Rhetorical Ethos: an Attempt at Linguistic Pragmatic Perspective on Classical Rhetoric	343
<i>Retorični ethos: poskus jezikovno pragmatičnega pogleda na klasično retoriko</i>	
JULIJANA VISOČNIK: "Piramida" na Zgornjem Motniku in njen zgodovinski kontekst	371
<i>"The Pyramid" in Zgornji Motnik and its Historical Context</i>	
DUŠAN NEČAK: Prelom za prizadeto lokalno prebivalstvo: potres v Brežicah 29. januarja 1917	393
<i>Turning point for the Affected Local Population: the Brežice Earthquake of January 29, 1917</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS v Ljubljani	421
<i>The Idea of Slovenia and its Implementation during the Period from the May Declaration to the Creation of the State of SHS and the National Government of SHS in Ljubljana</i>	
BOGDAN KOLAR: Mirovne pobude papeža Benedikta XV. in odmevi na Slovenskem	443
<i>Pope Benedict XV's Peace Initiatives and their Echoes in Slovenian Lands</i>	
BOŽO REPE: Oktobrska revolucija in Slovenci	469
<i>The October Revolution and Slovenians</i>	
ANDREJ RAHTEN: Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje	489
<i>Diplomatic Endeavours of Ivan Žolger Regarding the Slovene Styria and Prekmurje</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ALEŠ MAVER in DARKO FRIŠ: Demokratične parlamentarne volitve
v Srednji in Vzhodni Evropi med letoma 1989 in 1991 in
njihov vpliv na oblikovanje strankarskega prostora do leta 2013 529
*Democratic Legislative Elections in Central-East Europe from
1989 till 1991 and their Influence on the Shaping of the
Party Landscape until 2013*

ANA ŠELA in SILVIJA BOROVIK: Ženski liki sodobnih slovenskih
pisateljic v izbranih zgodovinskih romanih 557
*The Female Figure in Selected Contemporary Slovenian Historical
Novels by Female Authors*

JOŽICA ČEH STEGER: Soška fronta skozi oči vojaka in pisatelja
Andreja Čeboklija 587
*The Isonzo Front through the Eyes of the Soldier and
Writer Andrej Čebokli*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 603

**Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors** 611

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

"Piramida" na Zgornjem Motniku¹ in njen zgodovinski kontekst

Julijana Visočnik

Dr., docentka, višja arhivistka
Nadškofijski arhiv Ljubljana
Krekov trg 1, SI – 1000 Ljubljana
e-pošta: julijana.visocnik@rkc.si

Izvleček:

Avtorica predstavi spomenik, za katerega v virih srečamo tudi izraz piramida ali celo obelisk, ki so ga dali postaviti na Zgornjem Motniku v spomin na leto 1728, ko je cesar Karel VI. potoval po naših krajih. Prvi tak pomnik na naših tleh je bil postavljen že na Ljubelju² ob isti priložnosti, saj je cesar na Kranjsko vstopil prav preko tega prelaza, kjer je tekla že od antike naprej uveljavljena cesta. Kakor na Ljubelju, tako so se tudi drugod po Notranjeavstrijskih deželah na obisk cesarja dobro pripravili, začeni z obnovo in utrditvijo cest, po katerih je cesar potoval in ki bi naj v prihodnosti služile kot glavne komercialne ceste ter kar najhitrejša povezava do svobodnih pristanišč Trsta in Reke. Na obeh omenjenih mestih, ki sta obenem prestavljali tudi mejo med deželami (Ljubelj med Koroško in Kranjsko ter Zgornji Motnik med Kranjsko in Štajersko), so cesarja počastili tudi z napisom na spomeniku. Na napisu pa se kažejo tudi značilnosti in manira postavljanja antičnih cesarskih napisov.

Ključne besede:

cesar Karel VI., poklonitvena slovesnost, 1728, Koroška, Štajerska, promet, ceste

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 18 (2018), št. 2, str. 371–392, 44 cit., 6 slik

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

T. i. piramida z Zgornjega Motnika³ pravzaprav ni stala v samem kraju, temveč v zaselku Zajasovnik, torej na robu oz. že ob izhodu iz Tuhinjske doline, ki je kar nekaj časa veljala za pomembno, če ne kar glavno prometno pot med Podonavjem in Primorjem. Po njej je potovala tudi pošta med Ljubljano in Gradcem, odkar so jo leta 1599 zaradi kuge premestili iz Ljubljane v Kamnik skupaj z drugimi uradi in sodiščem. Konec 17. stoletja pa so trgovino in pošto zopet preusmerili v Črni graben. V letih med 1720⁴ in 1727 so popravili staro cesto, ki je vodila čez Trojane, kar je vplivalo na to, da je Tuhinjska dolina ostala ob strani, da je promet po njej zamrl, kar je vplivalo na gospodarstvo, predvsem na trgovino. Gospodarsko življenje v Motniku je nazadovalo, prav tako je prestavitev ceste usodno vplivala tudi na Kamnik.⁵ Tudi Kamnik je gospodarsko propadal, kljub temu da so se njegovi meščani ves čas trudili, da bi ga ponovno oživili. Leta 1717 so npr. meščani prosili nadvojvodo, da bi šla pošta spet čez Kamnik in Motnik v Celje, saj je mesto dobilo pošto le občasno. S popravilom stare ceste čez Trojane je to možnost povsem izgubilo, in ne samo za poštno zvezo, pač pa tudi za ponovno oživitev prometa.⁶

Gradenj oz. popravi cest so se do cesarja Karla VI. lotevali le izjemoma – le ob izrednih okoliščinah oz. priložnostih.⁷ Prav Karel VI. pa se je zaradi številnih merkantilističnih ukrepov zavedal, da je potrebno izboljšati tudi prehodnost dežel. Gospodarsko in prometno je bilo potrebno povezati kraje od Banata do Dunaja in Trsta. Ker je bilo cestno omrežje povsem zanemarjeno, je dal cesar

¹ V izogib nejasnostim je treba dodati, da je spomenik do nas sicer prišel kot piramida z Zgornjega Motnika, a bi danes rekli, da je bil postavljen na Zajasovniku. Tudi Göthova topografija ga vodi pod Gornji Motnik.

² Podoben spomenik ob isti priložnosti pa so postavili tudi na Semmeringu.

³ Na napis me je na začetku leta 2016 opozorila dr. Marija Klobčar, ki se je že sama srečala z njimi v kontekstu cest in prometa skozi Tuhinjsko dolino.

⁴ Dela na cestah so se začela le leto dni zatem, ko sta Trst in Reka postali svobodni pristanišči. Prim. Daniela Hahn, *Zwei Besuche im österreichischen Litorale. Triest als Station der innerösterreichischen Erbbuldigungsreisen Leopolds I. 1660 und Karls VI. 1728*. Diplomarbeit (Wien, 2013), str. 43 in diplomopassim (dalje: Hahn, *Zwei Besuche*).

⁵ Pavle Urankar, *Zgodovina trga Motnika in okraja* (Ljubljana, 1940), str. 54 (dalje: Urankar, *Trg Motnik*). Urankar natančno oriše gospodarsko življenje Motnika 16., 17. in 18. stoletja prav s poudarkom na propadanju, ki ga je v tem obdobju zajelo. Prim. Urankar, *Trg Motnik*, str. 52–60.

⁶ Marija Klobčar, *Na poti v Kamnik* (Ljubljana, 2016), str. 24–25 (dalje: Klobčar, *Na poti v Kamnik*). Po mnenju avtorice postavljena piramida ni spominjala le na srečanje s cesarjem, temveč je tudi opominjala na izgubo možnosti za oživitev prometne povezave skozi Tuhinjsko dolino, s tem pa vsekakor tudi na vzpostavitev nekdanjega pomena Tuhinjske doline, Motnika (in drugih krajev) ter vsekakor tudi Kamnika, ki si nikoli ni več opomogel.

⁷ Več o izgradnji cestne infrastrukture v Habsburški monarhiji v Roman H. Gröger, "Ausbau des Strassennetzes in der Habsburgermonarchie", v: *300 Jahre Karl VI. (1711–1740). Spuren der Herrschaft des "letzten" Habsburgers*, ur. S. Seitschek, H. Hutterer, G. Theimer (Wien, 2011), str. 163–168.

Zemljevid širšega prostora, na katerem je stal spomenik z označenimi cestami iz časa Jožefa II. (po Vincenc Rajšp in Marija Grabnar, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. Karte, 5. zvezek (Ljubljana, 1999) (sekcija 175). Lokacija spomenika je posebej označena z napisom monument)

izdelati nove osnove za gradnjo cestnih povezav, ki so stanje cest v 18. stoletju bistveno izboljšale. Določenih je bilo več vrst cest; najpomembnejše med njimi so postale t. i. glavne komercialne ceste, ki so omogočale predvsem dostopnost do svobodnih pristanišč. Čez slovenski prostor je potekalo več takih cest. Ena je vodila preko Gradca, Maribora, Celja in Ljubljane do Postojne, kjer se je razcepila na krak proti Trstu in krak proti Reki. Druga je tekla iz Ljubljane v Beljak (čez Korensko sedlo) in tretja v Celovec čez Ljubelj.⁸

Popravljen ceste čez Trojane je dobila tudi ime Dunajska cesta in prav po tej cesti je leta 1728 potoval cesar Karel VI. na svoji znameniti poti. Na kranjsko-štajerski meji, ki je potekala prav čez območje Motnika, so ga na Zajasovniku sprejeli kranjski deželni stanovi. Na tem istem mestu so pozneje postavili spomenik iz črnega marmorja s priložnostnim napisom. Domačini so ga poimenovali konfin, bližnjega kmeta pa Konfinar (Jože Pibernik).⁹ Prav ta podatek je predstavljal izhodišče lociranja mesta, kjer je spomenik dejansko stal; kmeta, po domače imenovanega Konfinar, je namreč še vedno mogoče najti na zemljevidu.

⁸ Vasko Simoniti, "Od začetka 16. do konca 18. stoletja", v: *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja* (Ljubljana, 2016), str. 321.

⁹ Urankar, *Trg Motnik*, str. 54.

Zgodovinski kontekst potovanja Karla VI.

Leta 1728 se je cesar Karel VI. odločil za potovanje preko Štajerske in Kranjske do dveh glavnih pristanišč na severnem Jadranu, torej do Trsta in Reke, tudi zato, da bi v teh deželah in mestih utrdil oblast Habsburžanov.¹⁰ Pot je začel v kraju Laxenburg, nadaljeval proti Dunajskemu Novemu mestu (Wiener Neustadt) ter naprej proti Gradcu; preko Wildona in Ernovža (Ehrenhausen) je nato prispel v Maribor, kjer se je obrnil proti Koroški, saj je pot nadaljeval po Dravski dolini proti Muti in nato preko Labota (Lavamünd) in Velikovca (Völkermarkt) prišel v Celovec. Tako v Gradcu kakor v Celovcu se je odvila t. i. poklonitvena slovesnost (*Huldigungszeremonie*). Po tem pa se je preko Ljubelja, kjer spomenika še vedno spominjata na cesarjev obisk, odpravil na Kranjsko: preko Kranja do Ljubljane in naprej do Vrhnike, Logatca in Postojne. Od tam pa najprej za nekaj dni v Gorico in za tem za nekaj dni v Trst. Iz Trsta se je vrnil nazaj do Postojne, od koder se je namenil še do Reke, kjer se je mudil od 15. do 18. septembra. Nato pa se je po isti poti vrnil v Ljubljano, kjer je preživel 21. in 22. september. Cesarjevo potovanje se je tako začelo bližati koncu, saj se je že 24. septembra vrnil v Gradec. Iz Ljubljane se je torej napotil proti Štajerski in 22. septembra prespal v kraju, ki ga v virih in literaturi najdemo pod različnimi imeni: Schernbüchl, Schermpüchel in celo Schönbüchl.¹¹ Naslednji dan je sledila še slovesnost na Zgornjem Motniku, torej na meji med Kranjsko in Štajersko, za tem pa se je odpravil proti Celju, kjer je spet prenočil, od koder se je le še vrnil v Gradec in s tem sklenil krog trimesečnega potovanja.¹²

O delu poti med Celovcem in Ljubljano, preko Ljubelja, je bilo v preteklosti že pripravljenih kar nekaj poročil.¹³ Cesar Karel VI. je namreč želel omenjeno

¹⁰ Morda je ob tem treba pomisliti tudi na to, da ni imel moškega naslednika, zato se mu je takšna gesta zdela še toliko bolj pomembna in nujna. Mlada Marija Terezija je cesarja spremljala do Gradca. Prim. Stefan Seitschek, "Die Erbhuldigungsreise 1728. Organisation und Durchführung", v: *Habsburger unterwegs: vom barocken Pomp bis zur smarten Businessstour*, ur. R. Zedinger, M. Raffler, H. Heppner (Graz, 2017), str. 51, 54 (dalje: Seitschek, "Die Erbhuldigungsreise 1728").

¹¹ Glej opombo št. 23.

¹² Prim. zemljevid v Hahn, *Zwei Besuche*, str. 124. O odločitvi za to pot, pripravi na potovanje in o potovanju samem najdemo veliko podatkov v dveh prispevkih iz leta 2017, prim. Eva Holz, "Die Habsburger in Krain", v: *Habsburger unterwegs: vom barocken Pomp bis zur smarten Businessstour*, ur. R. Zedinger, M. Raffler, H. Heppner (Graz 2017), str. 31–37 (dalje: Holz, "Die Habsburger"), predvsem pa Seitschek, "Die Erbhuldigungsreise 1728", str. 45–85, kjer natančno na osnovi (arhivskih) virov predstavi organizacijo, potek, vire, načrtovanje poti in z njo povezane stroške. Natančno povzemanje njegovih ugotovitev na tem mestu ni potrebno, saj nas bolj zanima dogajanje na Zgornjem Motniku (torej na Zajasovniku), ki pa je pri obeh avtorjih obrobne pomena. Zdi se, da je do takrat cesar glavnino dela, zaradi katerega je sploh prišel, že opravil, namreč z obiskom Trsta, Reke, tudi Ljubljane in Kranjske nasploh.

¹³ Richter, "Kaiser Karl VI. auf dem Wege vom Loibl nach Laibach 1728", *Laibacher Wochenblatt*, 14. 4. 1818, št. 16; August Dimitz, *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*. IV. Theil (Laibach, 1876), str. 150–151.

Spomenika (sicer že velikokrat obnovljena) s starega Ljubelja, ki sta nastala ob enaki priložnosti in ju lahko navedemo za primerjavo (Foto: J. Visočnik)

cesto uporabljati kot najhitrejšo povezavo med Dunajem in Trstom, zato jo je tudi utrdil in obnovil. Cesta je sicer imela že dolgo tradicijo (vsaj od srede 16. stoletja naprej, če pustimo ob strani dejstvo, da so jo uporabljali že Rimljani), a so jo za cesarja in po njegovem ukazu, ko je prečkal prelaz Ljubelj, še utrdili in razširili.¹⁴ Ob tej priložnosti so zgradili dva obeliska iz granitnih blokov (s kroglo in kovinsko palico na vrhu). Na tabli zraven enega od obeh obeliskov pa piše, da so ju zgradili koroški deželni stanovi, da bi s tem počastili Karla VI. Na omenjeni tabli lahko še preberemo, da je na tem odseku ceste nekoč stal približno 100 metrov dolg predor (med letoma 1586 do 1727).¹⁵

Karel VI. je med potjo (kakor tudi drugače) dokaj vestno pisal notice v svoj dnevnik in te predstavljajo zanimiv zgodovinski vir, predvsem pa odstirajo cesarjev pogled na dežele, kraje in mesta ter ljudi, mimo katerih je potoval in s katerimi se je srečeval. Z obravnavane poti jih je v glavnem že predstavil Seitschek,¹⁶ na tem mestu nas bodo pa predvsem zanimala tiste, ki so vezane na

¹⁴ Anton Koblar, "Cesta čez Ljubelj in ljubeljski piramidi" (Die Strasse über Loibl und die Loibler Pyramiden), *Mittheilungen des Musealvereins für Krain* 3 (1893), str. 220–223.

¹⁵ Walter Šmid, "Der Loibelpass", *Carniola* 2 (1909), str. 156–163.

¹⁶ Seitschek, "Die Erbhuldigungsreise 1728", str. 68–73.

odhod iz Ljubljane ter na slovo od Kranjske.

Govorimo torej o dnevih med 21. in 24. septembrom 1728, ko cesar po svoji navadi v dnevnik sicer zapiše nekaj besed, ki pa so precej skopo odmerjene. Na kratko nam začrta potek teh dni: *essen, schreiben, gebett*¹⁷ ... Ponovijo se informacije o krajih, tu in tam doda opazko, da mu je dežela všeč, prav tako za Celje napiše, da je lepo mesto. Več kot očitno je njegovo navdušenje in hvaležnost, da je nazaj v Gradcu, ker je bil zadnji del poti pač res naporen, tudi zaradi dežja, ki ga večkrat omeni. Žal pa ni dodatnih informacij o spomeniku, s katerim se na tem mestu ukvarjamo.¹⁸

Spomenik (piramida) in njegov napis

Spomin na t. i. piramido (obelisk?) nam je ohranila Göthova topografija,¹⁹ ki je nastala na pobudo nadvojvode Janeza in je zajemala deželo Štajersko. Ker je bil Zgornji Motnik takrat del Štajerske, ga je topografija zajela in tako opozorila na spomenik z napisom, ki po eni strani ohranja spomin na cesarjev obisk leta 1728, po drugi pa opozarja na neuspešna prizadevanja za uveljavitev prometa skozi Tuhinjsko dolino. Omenjena topografija, ki jo sestavljajo odgovori na vprašanja, v odgovoru št. 23 poda nekaj osnovnih podatkov o spomeniku (lokacija, velikost, oblika, material), v prilogi poda tudi prepis napisa, ki se je nahajal na treh straneh.²⁰ Göth namreč navaja, da na jugozahodnem delu občine stoji tik ob mimoidoči komercialni cesti iz kamnitih kvadrov sezidana četverkotna piramida, ki meri v višino ok. 3 ½ sežnja, v podstavku pa 5/6 sežnja.²¹

Opis lokacije in spomenika najdemo že leta 1751; Keysslers namreč opisuje razna potovanja (poti), med drugim tudi skozi Kranjsko in Štajersko. Pravi, da je

¹⁷ Hrana, pisanje, molitev.

¹⁸ Österreichische Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv (AT-OeStA/HHStA), HausA Sammelbände 2–14, Tagebuch Kaiser Karl VI. Heft 14, 1727–1729. Za pomoč pri iskanju in pridobivanju virov se zahvaljujem dr. Mihi Šimcu, za posredovanje transkribiranih delov *Dnevnika* pa dr. Stefanu Seitschku.

¹⁹ Deželni arhiv v Gradcu je okoli leta 1880 prevzel zapuščino prof. dr. Georga Götha. Göth je v letih med 1838 in 1845 nadaljeval akcijo, ki jo je že 1811 začel nadvojvoda Janez, torej anketni način zbiranja podatkov. Nastala je bogata zbirka podatkov, ki pa je bila obdelana in deloma objavljena le za nemški del Štajerske. Slovenski del je za nekaj časa praktično izginil s strokovnih radarjev. Od leta 1980 je celotna zbirka Göthove topografije za slovenski del Štajerske fotokopirana in na voljo raziskovalcem na Inštitutu za slovensko narodopisje (Sg. ZRC SAZU, Arhiv ISN, Göthova topografija, mapa 93, kopija), prim. Niko Kuret, *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašanja nadvojvode Janeza (1818) in Georga Götha (1842)*. Prvi del, 1. snopič. Gradivo za narodopisje Slovencev (Ljubljana, 1985), str. 7–17 (dalje: Kuret, *Slovensko Štajersko* 1/1).

²⁰ Niko Kuret, *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1811) in Georga Götha (1842)*. Prvi del, 3. snopič. Gradivo za narodopisje Slovencev (Ljubljana 1989), str. 299–301; Klobčar, *Na poti v Kamnik*, str. 33.

²¹ Kuret, *Slovensko Štajersko* 1/1, str. 300. 1 seženj je enak 1,89648 metra, kar pomeni, da je bil spomenik visok več kot 6,5 metra, kar se zdi skoraj nemogoče.

pot med Šentožboltom in Vranskim precej hribovita, in prav tu teče tudi meja med Kranjsko in Štajersko, na kar opozarja tudi spomenik (mejniki) z napisom *fines Carniolae* (meja Kranjske). Približno 20 korakov pred tem (spomenikom) pa stoji lepa štirikotna piramida na bazi iz črnega marmorja, njen vrh pa zaključuje orel z razprostrtimi krili iz sivega marmorja, ki je obrnjen proti Kranjski. V kljunu poleg vladarskega jabolka drži še žezlo. Avtor poda še prepis napisa na piramidi, in sicer na treh straneh, za četrto napiše, da se dotika hriba in je zato ni mogoče prebrati.²² Prepis napisa na t. i. obelisku je mogoče najti tudi v fondu arhiva AT-Oesta/HHSTA (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) – OMeA (Obersthofmeisteramt) – ÄZA, AŠ 34), ki ga uvede zanimiv napis:

OBELISCUS
DIVO
CAROLO VI.
ROM. IMPERATORI
SEMPER AUG.
ad Tauriscos
per Trojanum montem redeunti
in finibus Ducatus Carnioliae
a Dicitissimis Statibus erectus,
Haec, quae sequuntur,
*Marmori insculpta complectitur.*²³

Prevod: Božanskemu Karlu VI., rimskemu cesarju, vedno Avgustu, ki se je vračal k Tavriskom, preko trojanskega hriba na ozemlju vojvodine Kranjske, so (spomenik) postavili kar najbolj predani stanovi. To, kar sledi, je vklesano v marmor.

Pričujoči napis iz prve polovice 18. stoletja kaže nekaj zanimivosti, ki spominjajo na antiko in na rimske napise, ki jih poznamo iz celotnega rimskega imperija. Na začetku lahko vidimo odmev rimskih cesarskih napisov, saj so že same besede, ki so jih uporabili za cesarja, enake kot na rimskih cesarskih napisih; začeni s *divus*, *imperator* ter seveda *augustus*. Za Karla VI. uporabijo tudi besedno zvezo *Romanus imperator*. Preseneča še naslednja vrstica, ki pravi, da se cesar vrača k Tavriskom (*ad Tauriscos*). Vsekakor nenavaden izbor besede, s katero bi naj povedali, da se cesar vrača na Štajersko. Tavriski namreč veljajo za eno izmed keltskih ljudstev, ki so na slovenskem prostoru imeli predvsem dva močna centra: v Navportu in Celeji, obvladovali so torej predvsem osrednjo in

²² Johann Georg Keysslers, *Neueste Reisen durch Deutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweiz, Italien und Lotbringen* (Hannover 1751), str. 1206–1207 (dalje: Keysslers, *Neueste Reisen*).

²³ S pripisom: *Labaci, Formis, J.G. Mayr, Inchytae Prov. Carniol. Typogr.*

vzhodno Slovenijo. Tukaj najbrž lahko iščemo razlog, da so Tavriski v tem primeru tako rekoč sinonim za (slovensko) Štajersko.

Sledi prepis vseh treh strani napisa, ki se v glavnem ne razlikuje od tistega, ki nam ga je posredoval Göth.²⁴ Zanimivo je, da tudi angleško govoreči svet po svojih popotnikih zve za ta spomenik in seveda še številne druge zanimivosti ter znamenitosti naših krajev. Na tem mestu nas še posebej pritegne sestavek z naslovom: "A journey from Laibach, or Lubiana, to Gratz, the metropolis of the Dutchy of Stiria".²⁵

21. septembra, na praznik sv. Mateja, je cesar ves dan preživel v Ljubljani, 22. septembra po kosilu pa je Karel VI. krenil iz Ljubljane proti Štajerski, bolj točno proti t.i. Schermpüchlu (Schermbüchel),²⁶ kjer je tudi prenočil. Že v Ljubljani pišejo, da ni imel sreče z vremenom, spremljalo ga je namreč deževje, ko pa 23. nadaljuje pot preko Trojan, torej od meje s Kranjsko do Vranskega, mora

²⁴ Opaziti je mogoče neznatne razlike pri določenih besedah, ki jih je Göth izpisal v celoti, na tem mestu pa so okrajšane, a ne puščajo nobenega dvoma, za kaj gre.

²⁵ Prim. *The Harleian Miscellany* XI (London, 1810): "The travels of three English Gentlemen", str. 218–354, glej predvsem stran 235: "Not far from Franz, we saw an obelisk, or column, standing on the left hand of the highway, with two Latin inscriptions upon it. This, we were told, served for a boundary to Carniola and Stiria, on that side. The inscriptions being long, we did not take them down in writing. But, from the beginning of one of them, it appeared, that the obelisk was erected, in order to notify to passengers, when and by whom, these roads were repaired, and brought to that perfection in which travellers now find them." ("Nedaleč od Franca smo videli obelisk ali steber, ki je stal na levi strani prometnice in na katerem sta bila dva latinska napisa. Kot so nam povedali, je na tej strani služil kot mejnik med Kranjsko in Štajersko. Ker sta bila napis dolga, si ju nismo zapisali. A iz začetka enega od njiju se je zdelo, da so obelisk postavili z namenom obvestiti potnike kdaj in kdo je te ceste obnovil in jih spravil do popolnosti, v kateri jih potnik danes najde.") Pomenljivo opažanje o obravnavanem spomeniku, predvsem pa o cesti, ob kateri je stal, navajam kar v izvirniku in v celoti.

²⁶ Ni popolnoma jasno, za kateri kraj gre, sploh če vzamemo v obzir, da so se nekateri brez izraženega dvoma odločili za Čemšenik (ki ga sicer v nemščini poznamo kot Tschemschenig), prim. Holz, "Die Habsburger", str. 37. Če bi se ta možnost izkazala za najbolj pravilno, bi cesar najverjetneje prespal ali na samem gradiču Čemšenik ali na gradu Gamberk (Gallenberg), prim. Ivan Jakič, *Vsi slovenski gradovi* (Ljubljana 1997), str. 78, 107–108 (dalje: Jakič, *Gradovi*). Pod imenom Scherenbüchel sicer obstaja v vasi Češenik (blizu Doba) dvorec z istim imenom, ki bi lahko nudil cesarju prenočišče za eno noč, sploh če imamo v mislih, da se je cesar iz Ljubljane odpravil šele popoldan in da je najbrž zaradi neugodnega vremena napredoval počasi. Lastnik gradu je bil v tistem obdobju Volf Herbert Apfalter, prim. Jakič, *Gradovi*, str. 78–79. Cesar bi tako 22. popoldan naredil slabih 25 km, 23. zjutraj pa podobno razdaljo do Trojan in nato še približno 10 km do Vranskega, kjer je kosil, kar se zdi izvedljivo. Hahn, *Zwei Besuche*, str. 124 pa na zemljevidu poti Karla VI. kot prenočišče označi kraj Schönbichl, ki bi ga morali postaviti v bližino Prebolda; tam je namreč obstajal dvorec Šešče (Schönbichel), kar se zdi še manj verjetno, saj bi se v tem primeru cesar 23. moral kar daleč vračati na Trojan.

prečkati kar nekaj rek in večjih potokov (Savinja, Bolska,²⁷ Trnavca), pri čemer je imel iz očitnih razlogov težave.²⁸

23. septembra se je povzpel na trojanski hrib, kjer Kranjska doseže svoj kraj, in tam so ga počastili deželni stanovi s tem, da so mu postavili marmorni spomenik z napisom. Tudi ta vir omenja cesarskega orla z insignijami na vrhu omenjenega spomenika, s katerim so še poudarili mejo med Kranjsko in Štajersko. Po tem se je deželni glavar Wolfgang Weikard grof Gallenberg, ki je cesarja spremljal na poti iz Ljubljane do skrajne meje Kranjske, poslovil in se napotil nazaj v Ljubljano. Cesar pa je pot nadaljeval proti Celju, kjer je tudi prespal.²⁹

V Celju je ob tej priliki nastal kronogram:³⁰

ADVENT PRINCIPIS HAEREDITARIJ CIVITAS GAVDET.

Prevod: *Ob prihodu dednega kneza se mesto veseli* (1728).

23. septembra je nadaljeval pot mimo kartuzijanskega samostana v Žičah (Seitz), Konjiške gore (Gonowitz Berg) do trga Konjice (Gonowitz), kjer se je ob tej priložnosti pripravil portal s cesarskim orlom (z mečem in žezlom), prsi pa mu krasita začetnici C. VI. (Carolus VI.). Na obeh straneh opisanega reliefa stoji napis:

CONSTANTIA ATQVE FORTITVDINE SVA HAEC ORBEM TVTO GVBERNAT.

Prevod: *S stanovitnostjo in svojo močjo varno vlada temu svetu* (1728).

²⁷ O potoku Bolska je nekaj besed zapisanih tudi v opisih k vojaškim kartam iz druge polovice 18. stoletja, torej ca. pol stoletja za tem, ko je tod potoval cesar in so cestno infrastrukturo v veliki meri obnovili; prim. Vincenc Rajšp in Marija Grabnar, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi*, 5. zvezek (Ljubljana 1999) (sekcija 175), str. 138: "Potok Bolska je tukaj širok 3 do 6 korakov, ima kamnito dno; pri cesti je čezenj speljan dober most." V sklopu opisa Trojan se nadaljuje z opisom cest oz. poti (prav tam, str. 138–139): "Komerzialna cesta je od prvega mostu pod to vasjo do trojanskega klanca ali tako imenovanega Učaka s tovrstnimi vozili težko prevozna. Enako težko prevozna je tudi pot od Šentožbolta na Učak. Na Učaku je 4 do 5 sežnjev globok predor skozi hrib. Cesta je zaradi majhnih izvirov, prhke zemlje sestoječe iz drobnih skrilačev, slabe kakovosti. Da bi jo ohranjali v uporabnem stanju, bi jo morali skoraj vedno popravljati. Od tod do meje s Štajersko je pot po opisani sekciji dobra; ima trdna, kamnita tla, kjer je potrebno, so na obeh potokih, ki tečejo tod mimo, speljani dobri leseni mostovi. Poti po hribovju so zelo slabe in primerne le za lahka vozila od dobrem vremenu."

²⁸ Österreichische Staatsarchiv/Finanz- und Hofkammerarchiv (AT-OeStA/FHKA), SUS HS 0101 Erbhuldigung von Innerösterreich für Karl VI., 1728, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?id=2197>, pridobljeno: 10. 6. 2018.

²⁹ Karl Seyfrid, Peritzhoffer pl. Perithoff auf Ehrenhaimb, *Erb-Huldigungs Actus im Hertzogthum Crain* (Laybach 1739), str. 67–70 (dalje: Peritzhoffer von Peritzhoff, *Erb-Huldigungs Actus*); Holz, "Die Habsburger", str. 37.

³⁰ AT-OeStA/FHKA SUS HS 0101 Erbhuldigung von Innerösterreich für Karl VI., 1728, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?id=2197>, pridobljeno: 10. 6. 2018.

Pod upodobitvijo pa še eden:

ANNI VESTRI NON DEFICIENT ET REPLEANTVR PLA NOBIS FILLIORVM VBERTATE.

Prevod: *Leta vam ne pojemajo in so nam napolnjena s pobožnim preobiljem sinov* (1728).

Iz Slovenskih Konjic je pot nadaljeval proti Slovenski Bistrici, kar je bil očitno eden izmed bolj napornih odsekov potovanja, saj so za ta relativno kratek del poti porabili kar 6 ur, čemur bi naj spet botrovalo slabo vreme, dež, spozlka in blatna cesta. Na mestnih vratih pa je cesarja spet pričakal napis:

IMPERATOR CAROLVS SEXTVS SOL VRBI RADIANS.

Prevod: *Cesar Karel VI., sonce, ki sveti na mesto* (1728).

Cesar je v Slovenski Bistrici ostal samo čez opoldne; ker je bila pot zanj tako naporna, jo je želel takoj nadaljevati in čim prej zaključiti. Odpravil se je torej proti Gradcu preko Maribora, Ehrenhausna, Wildona in na cilj prispel ob osmih zvečer.³¹

Noben vir ne poroča, kdaj točno so spomenik postavili. Nikjer ni izrecno zapisano, da je bilo to istočasno z obiskom cesarja. Vsekakor pa je spomenik že stal pred letom 1739, ker je omenjen v knjigi Karla Seyfrida, Peritzhoffer pl. Perithoff auf Ehrenhaimb, *Erb-Huldigungs Actus im Hertzogthum Crain*.³²

Napis na motniški piramidi

*Na vzhodni strani*³³

IOANNES CASPERUS COMES A COBENZL
SACRAE CAESAREAE MAIESTATIS SUPR(EMUS) CAMERARIUS OLIM CARNIO-
LAE CAPITANEUS
QUI VIAS INSTRUARE COEPIT QUAS WOLFFGANG WIECHARD COMES A

³¹ AT-OeStA/FHKA SUS HS 0101 Erbhuldigung von Innerösterreich für Karl VI., 1728, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?id=21972>), pridobljeno: 10. 6. 2018.

³² Peritzhoffer von Peritzhoff, *Erb-Huldigungs Actus*, str. 67–70.

³³ Transkripcija je vzeta iz Göthove topografije (ZRC SAZU, Arhiv ISN, Göthova topografija, mapa 93, kopija), ki jo je objavila že Klobčar, *Na poti v Kamnik*, str. 26–27. Prepis napisa na vzhodni strani in tistega na zahodni je popravljen s pomočjo fragmentarno ohranjenih plošč (prim. fotografiji).

Ohranjen napis z vzhodne strani "motniške piramide", vzdan v poslopje t. i. stare pošte na Vranskem
(Foto: J. Visočnik)

GALLENBERG

SUPR(EMUS) CAPITANEUS CONSUMAVIT

ORPHEUS COM(ES) A STRASSOLDO

PRAETOR ET LOCUMTENENS

FRANC(ISCUS) ANT(ONIUS) CO(MES) AB AURSPERG

MARESCHALLUS

ERNESTUS FERDINAND(US) COM(ES) A SAURAU

DEPUTAT(US) PRAESID(IS)

ANT(ONIUS) IOSEPH(US) COM(ES) AB AURSPERG

GEORG(IUS) XAV(ERIVS) DE MAROTTI EP(ISCOPUS) PET(INENSIS)

IOAN(NES) ADAM(US) COM(ES) A RASP

FRANC(ISCUS) IAC(OBUS) A SCHMIDHOFFEN.

Prevod: Janez Kaspar grof pl. Kobenzl, najvišji komornik svetega cesarskega veličanstva, nekoč kranjski deželni glavar, ki je začel graditi (urejati) ceste, katere je dokončal Volk Vajkard grof pl. Gallenberg, (najvišji) deželni glavar.

*Orfej grof pl. Strassoldo, deželni sodnik (pretor) in namestnik,
Frančišek Anton grof pl. Auersperg, (deželni?) maršal,
Ernest Ferdinand grof pl. Saurau, član deželnega zbora,
Anton Jožef grof pl. Auersperg,
Jurij Ksaverij pl. Marotti, škof Pičenski,
Janez Adam grof pl. Rasp,
Frančišek Jakob pl. Schmidhoffen.*

Na štajerski strani

HIC CERNE VIATOR
EXTREMOS DUCATUS CARNIOLAE FINES
UBI POST INVISOS EJUS PENATES
RECEDENTI CAROLO VI. CAESARE MAXIMO
POSTREMO ANIMOS SUOS SUBSTRARUNT
ATQUE PATRIAM
CAESAREAE CLEMENTIAE CONSIGNARUNT
TANTAE REI MEMORIAM
HOC ERECTO MONUMENTO
AETERNITATI COMMENDARUNT.
FIDELISSIMI STATUS.

*Prevod: Tukaj, popotnik, glej, skrajne meje vojvodine Kranjske, kjer so za nje-
nimi nevidnimi bivališči odbajajočemu najvišjemu cesarju Karlu VI., naposled
izročili svoja srca in pritrdili domovini cesarske miline. V spomin na to so zgradili
ta spomenik in ga izročili večnosti najbolj zvestega stanja.*

Na zabodni strani

IMMORTALI MEMORIAE.
OB IMMORTALIA PRODIGIA
CAROLI VI. CAESARIS AUGUSTI M(AXIMI?)
CUM POST INSTAURATAS VIAS
ATQUE AMPLIATA MERCIMONIA
CARNIOLAE DUCATUM
MAIESTASTIS SUAE NUMINE
PRAESENS BEASSET
GLORIAE COLOSSUM EREXERUNT
VENERABUNDI PROCERES.

Ohranjen napis z zahodne strani "motniške piramide", vzidan v poslopje t. i. stare pošte na Vranskem (Foto: J. Visočnik)

ANNO MDCCXXVIII.³⁴

Prevod: *Trajnemu spominu! Vsled nesmrtnih znamenj največjega vzvišenega cesarja Karla VI. Potem ko so bile vzpostavljene ceste in pomnožen blagovni promet, so po volji njegovega veličanstva, ki je sam blagoslovil vojvodino Kranjsko, prečastiti plemiči postavili kolos slave, leta 1728.*

Popisana pa naj bi bila še četrta stran piramide, ki pa je, ker je bila "naslo-njena" na pobočje za spomenikom, ni bilo več mogoče prebrati.³⁵ Ker pa o tem drugi viri, ki prav tako navajajo napis, molčijo, gre v ta podatek dvomiti.

³⁴ Na fotografiji ohranjene plošče je letnica zapisana napačno (glej sliko 4): MDCCXXVIII, česar ni zasle-diti v nobenem znanem prepisu. Očitno se je vsem prepisovalcem zdelo povsem samoumevno, da bi moral biti namesto drugega M V, in tega niso niti zaznali ali zabeležili. Drugih neskladnosti med starimi prepisi in ohranjenim napisom ni.

³⁵ Keysslers, *Neueste Reisen*, str. 1207.

Komentar k napisu

Komentar je potreben predvsem k napisu na vzhodni strani spomenika, saj pri naša omembe številnih pomembnih mož tistega časa, torej prve polovice 18. stoletja, ki so takrat predstavljali pomemben del plemstva, deželne uprave itd. Napis se začne z Janezom Gašperjem Kobenzlom, ki je bil rojen leta 1664 kot sin Janeza Filipa. Bil je deželni glavar v Gorici (1713) in deželni glavar na Kranjskem (1714); opravljal pa je še druge visoke državne funkcije mesta. Umrli je v Gradcu leta 1742. Njegov brat Ferdinand Leopold je bil stolni prošt v Ljubljani, drugi brat Ludovik Grundaker pa je bil cesarski komornik. Cesar Karel VI. je njega in njegovo družino povzdignil v grofovski stan.³⁶

Volk Vajkard Gallenberg (Wolfgang Weichard Gallenberg) je bil sin Jurija Žige Gallenberga, ki je bil eden najvidnejših politikov 17. stoletja na Kranjskem. Leta 1666 je postal grof, bil je kranjski deželni upravitelj in upravnik ter dolgoletni kranjski deželni odbornik. Leta 1670 je dogradil Sotesko, na Brdu, ki so ga Gallenbergi pridobili v drugi polovici 17. stoletja, pa je v tem času bival le oskrbnik. Brdo sta podedovala mlajša sinova Volk Vajkard in Sigfrid Boltežar. Volk Vajkard (1669–1733) je bil kranjski deželni glavar med 1724 in 1733.³⁷

O **grofu Orfeju Strassoldu** se je mogoče še najbolje poučiti v članku o stavbni zgodovini dvorca Zalog pri Moravčah (I. Sapač). Leta 1695 je namreč grof Orfej Strassoldo prodal po materi podedovani grad Krško in kupil dvorec Zalog pri Moravčah, ki ga je izbral za svojo osrednjo podeželsko rezidenco, zato je sledila temeljita obnova.³⁸ Leta 1709 je kupil še palačo na Novem trgu 6 v Ljubljani in jo dal takoj zatem temeljito prenoviti.³⁹

Frančišek Anton Auersperg se je rodil leta 1659 v Samoboru. Poleg rezidence na Križu je imel hišo v Ljubljani, za katero ni preveč dobro skrbel. Leta 1725 je mestni svet prosil vicedoma, naj grofu vendar ukaže obnovo. Najverjetneje se to ni zgodilo, saj je že leta 1727 sin Anton Jožef na Novem trgu (nedaleč od starega domovanja) kupil hišo od Janeza Gašperja Kobenzla. Leta 1722 se je grof Franc Jožef še tretjič potegoval za mesto stanovskega poverjenika (čeprav je bila funkcija zakonsko omejena le na dva mandata); ker se je zanj zavzela sama cesarica Elizabeta, je funkcijo dejansko opravljal tudi tretjič.⁴⁰

Jurij Frančišek Ksaverij pl. Marotti se je rodil leta 1683 na Reki, kjer je

³⁶ <http://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi159952/>, pridobljeno: 13. 7. 2018. Prim. še *Slovenski biografski leksikon* I (dalje SBL), str. 476–477, ki navaja, da je sicer umrl leta 1742, vendar na Dunaju.

³⁷ <http://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi195800/>, pridobljeno: 13. 7. 2018. Prim. še SBL I, str. 200–202 in Lidija Slana, "Utrinki iz zgodovine Brda", *Kronika* 52, št. 2 (2004), str. 137–138.

³⁸ Igor Sapač, "Stavbna zgodovina dvorca Zalog pri Moravčah", *Zbornik za umetnostno zgodovino* 43 (2007), str. 156 (dalje: Sapač, "Zalog pri Moravčah").

³⁹ Sapač, "Zalog pri Moravčah", str. 166.

⁴⁰ Miha Preinfalk, *Po sledeh mogočnega tura* (Ljubljana 2005), str. 177–179 (dalje: Preinfalk, *Po sledeh*).

pri jezuitih tudi študiral teologijo in bil leta 1707 posvečen za duhovnika. Študij je nadaljeval v Rimu in postal doktor filozofije in teologije, nato pa je najprej postal kanonik pičenske škofije, leta 1713 pa je bil imenovan za tamkajšnjega pomožnega škofa s pravico do nasledstva. Leta 1715 je postal še novomeški prošt, ob tem pa mu je kranjski vicedom izročil še urbar deželnoknežje posesti v Novem mestu. Ko je v Pičnu leta 1716 umrl škof, je Marotti avtomatsko postal njegov naslednik, kar sta potrdila tako cesar kakor papež. Vendar se je Marotti kmalu moral odločiti za eno od obeh pomembnih funkcij in iz finančnih razlogov je izbral službo novomeškega prošta, čeprav se na razmere na Dolenjskem nikoli ni povsem navadil, na kar kažejo tudi številne pritožbe proti njemu. Umrli je leta 1740 na Reki.⁴¹

Janez Adam pl. Rasp, grofoziroma Janez Adam Anton (v virih včasih tudi Adam Anton), je bil najverjetneje rojen leta 1684 in je umrl 10. marca 1748 v Ljubljani, star 64 let. Kakor njegov oče je tudi on večinoma bival na Krumperku. Deželni odbornik je bil zagotovo med letoma 1730 in 1733. V Kamniku se je 14. maja 1715 poročil s sorodnico Marijo Ano Jožefo Fürnpfeil iz Škofje Loke in si tako pridobil del dediščine po loških Raspih.⁴²

Anton Jožef Auersperg, sin Frančiška Antona (glej zgoraj), je po opravljenih funkcijah presegel očeta. Gre namreč za enega najbolj vplivnih, bogatih in izobraženih mož tistega časa. Od leta 1730 naprej je opravljal številne funkcije: bil je predsednik urada stanovskih poverjenikov, vršilec dolžnosti deželnega glavarja, deželni upravitelj, glavarjev pomočnik v cestnih zadevah, tudi cestni ravnatelj in končno tudi deželni glavar.⁴³

Frančišek Jakob plemeniti Schmidthoffen je bil prisednik plemiškega deželnega sodišča v Ljubljani. S soprogo Ano Felicito je dobil 22. nov. 1694 sina Frančiška Antona. Cesar je Frančiška Jakoba dne 11. julija 1733 povzdignil v baronski stan z naslovom "und Ehrenwort" in s pridevkom "von Schmidthoffen, Herr zu Treffen und Lukowitz." Trebanjsko graščino je sicer leta 1699 prodal stiškemu samostanu, a jo je dobil nazaj leta 1731, od tega leta do 1736 pa je prebival na gradu Lukovcu pri Brezovici.⁴⁴

Napis na štajerski strani pritegne pozornost z nagovorom popotniku: *bic cerne viator*, saj nagovarja tiste, ki tod potujejo. Ponovno nam v spomin prikličie antične spomenike z napisi, sicer predvsem nagrobnike, katerih epitafi so se obračali na tiste, ki so šli mimo pokopališč in na poseben način predstavljali vez med svetom živih in svetom mrtvih, ki sta bila strogo ločena. V našem primeru

⁴¹ France M. Dolinar, *Prošti novomeškega kapitlja: 1493–1993* (Novo mesto 1993), str. 88–94.

⁴² SBL III, str. 32.

⁴³ Preinfalk, *Po sledeb*, str. 179–181.

⁴⁴ Anton Koblar, "Frančišek Jakob baron pl. Schmidthoffen", *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 9 (1899), str. 110–111.

seveda ne gre za tovrstno ločevanje ali povezovanje, gotovo pa bi takšni napisi naj opravili izobraževalno in propagandno funkcijo ter s tem trgovce in sploh vse popotnike poučili, kdo je spomenik postavil, ob kateri priložnosti, kje sploh stoji in predvsem komu je namenjen.

Zaključek

Leta 1728 je cesar Karel VI. v poletnih mesecih potoval po Notranjeavstrijskih deželah, ki so se na visoki obisk pripravile na več nivojih. Kot predpriprava se je gotovo odvijalo urejanje in širjenje cest, ki pa na nekaterih odsekih (predvsem Štajerske) še vedno niso bile v dobrem stanju. Deželni stanovi, plemiči, uradniki in visoka duhovščina se je na cesarja pripravila drugače: sledili so sprejemi, počastitve, slovesne maše, dedne poklonitve itd. Na tem mestu pa nas je zanimal predvsem spomenik, ki je ob tej priložnosti nastal na meji med Kranjsko in Štajersko na Zgornjem Motniku, do koder so kranjski deželni stanovi cesarja pospremili in se od njega tudi poslovili. Kmalu za tem (morda istočasno ?) so dogodek obeležili z velikim spomenikom, t. i. piramido (obeliskom), ki naj bi bila popisana na treh straneh. Dve od teh plošč z napisi sta še danes ohranjeni – vzdani sta namreč v stavbo stare pošte na Vranskem. V virih je mogoče najti dokaj natančen opis spomenika, dimenzije, material, upodobitve ... več kot očitno je, da je nastal mogočen spomenik (6,5 m visok, iz marmorja), ki pa je vedno bolj postajal zgolj nema priča ceste, ki se je uporabljala le še za lokalni promet. Časi, ko je predstavljala glavno povezavo proti Kamniku, kjer je potekala večina prometa in trgovine, so pač minili, nadomestila pa jo je obnovljena cesta čez Trojane in naprej do Ljubljane. Podoben spomenik so ob isti priložnosti postavili tudi na Ljubelju (danes stari Ljubelj), kjer dva kolosa (obeliska, piramidi) še vedno stojita, čeprav beremo, da so ju skale (podori) večkrat uničile, a so ju vendar vedno znova obnovili. V dodatku so tako navedeni še prepisi napisnih plošč spomenika z Ljubelja (iz virov) ter fotografije dejansko ohranjenega fragmenta ene plošče z napisom ter obeh kolosov, ki nam dajeta slutiti, kakšna je bila t. i. piramida z Motnika. Vsi napisi, ki jih v prispevku srečamo, pa nas opozarjajo tudi na to, da je antični (rimski) način postavljanja spomenikov z napisi živel naprej tudi po koncu antike (in morda živi še danes).

DODATEK

Napis na Ljubelju

Prepisu napisa na Zgornjem Motniku v arhivu AT-Oesta/HHSTA (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) – OMeA (Obersthofmeisteramt) – ÄZA, AŠ 34 takoj sledi še prepis napisa na Ljubelju, ki je prav tako nastal ob cesarjevem potovanju čez ta prelaz. Za primerjavo se zdi smiselno navesti ga tukaj. Napis prav tako uvede priložnostni napis:

*HAEC SUNT
QUAE GEMINIS GLORIAE
COLOSSIS
CAROLO VI.
IMP. MAX.
CARNIOLIAM ADEUNTI
In Monte Loiben erectis
Insculpta leguntur.*

I.
*CAROLO VI. CAES. MAX.
Germaniae Mavorti Romanorum Jovi
Orbis terrori
Quod omnes omnium ante se maximor.
Impp. Glorias supergressus
Commercium cum exteris fundando
Scissis montium lateribus
Perfractis Saxis, & rupibus
Immenso aere
Latam ad Austriaca Littora viam apreriendo
Integrae
Populos in spem, felicit. Erexit
Boni ominis morum. Posuerunt
Dicatissimi Carnioliae Status.
Aera Christi M. DCC. XXVIII.*

II.
*Tu quisquis es,
Qui a remotis advenies oris,
Ducat. Carniol. solum ancipiti tangis pede,
CAROLI VI. viri immortalis
Rom. Imperatoris Max. Augusti*

*Admirare virt. industr. provident.
Cujus ductu auspiciisque
Lata, & placida via Viatori
Quem paecipites olim terrebant tramites
Magno sudore nec minore sumptu
Aperta est.*

III.

*Ingredere Carniolam tuam
Maxime Caesar
Super omnes retro Principes
Fortissime providentissime
C VI
Geminos Gloriae Colossos,
Ut laetitiae ex adventu tuo conceptae
Memoriam
Nulla temporum aboleret vetustas,
Gratulabundi erexerunt
Duc. Carnioliae Status,*

IV.

*Hospes! Quam spectas molem
CAROLO VI.
Per Imp. per victor. per triumph.
ad columnen gloriae evecto,
per commercium incrementum
publicam felicitatem ad augenti
aurea saecula restituenti
fortunatum in Carnioliam adventum
precantes,
festis acclamationibus obviam effuasi
erexerunt
fidelissimi proceres.*

V.

*Wolffg. Weichard com. a Gallenberg
capit. ac supr. viar. director,
Orpheus com. a Strassoldo,
praetor & locumtenes,
Franciscus Antonius com. ab Auersperg,
mareschallus.*

Fragment plošče napisa z Ljubelja (foto: J. Visočnik)

VI.

*Ernestus Ferdinand. com. a Saurau,
deputat. praesid.*

Ant. Joseph. com. ab Aursperg.

Georg. Xaver. de Marotti ep. Pet.

Joan. Adam. com. a Rasp.

*Francis. Jacob. a Schmidhoffen.
deputati actuales.*

Napis na "ljubeljskih kolosih" je bil očitno izdatnejši in s tem še bolj zgovoren. Ponovno se srečamo z že znanimi osebami in njihovimi funkcijami, le da je pri grofu Gallenbergu izrecno zapisano še to, da je bil zadolžen tudi za ceste. Danes se je od tega dolgega napisa ohranil le delček (če smemo sklepati, da je to predloga, ki so jo v celoti tudi vklesali na spomenik).

Za razliko od piramide z Motnika je od tega napisa ohranjen le odlomek ene plošče (št. I), pa še pri tem so opazne razlike z navedenim zapisom iz vira (morda predloga, ki je bila realizirana z določenimi spremembami?).

Transkripcija in fotografija ohranjene plošče (I) s starega Ljubelja:

Upodobitev obeliskov z Ljubelja iz 1824. Slovo škofa Gruberja od ljubljanske škofije na Ljubelju, 15. januarja 1824. Risba, M. Mayer (NŠAL, NŠAL 324, fasc. 12 (Avguštin Gruber))

 [- - -] popol[os in?]
 [sp]em integrae fel[icit ---?]
 [bo]ni ominis monu[umentum?]
 [dic]atissimi Carni[oliae status]

Julijana Visočnik

"THE PYRAMID" IN ZGORNJI MOTNIK AND ITS HISTORICAL CONTEXT

SUMMARY

In the summer of 1728, Emperor Charles VI travelled the Inner Austrian Lands where they prepared for this eminent visit on several levels. As preliminary preparations, repairs and widening of the roads were done but still several sections (especially in Styria) were not in a good state. The *Landstände*, noblemen, officials, and upper clergy prepared for the Emperor's visit differently: what followed were receptions, honourings, festive masses, ceremonies of hereditary homage etc. In this article, we were primarily interested in the monument erected upon this occasion at the border between Carniola and Styria, at Zgornji Motnik, at the point to which the *Landstände* escorted the emperor and bid him farewell. Soon after (possibly even simultaneously?) the event was marked by a large monument, the so-called pyramid (obelisk), which supposedly bore inscriptions on three sides. Two of these inscribed panels have been preserved until today; they are immured into the old post-office building at Vransko. Sources offer a fairly precise description of the monument, its dimensions, material, depictions on it etc. It is evident that it was a grand monument (6.5m high, made of marble), but which through years became a silent witness to the road now only used for local traffic. The times when it was the main connection to Kamnik, where the majority of traffic and trade was directed, were gone and this road was replaced by the renovated road over the pass of Trojane running on towards Ljubljana. A similar monument was on this same occasion erected also at the pass of Ljubelj (today Old Ljubelj), where we can still see two colossi (obelisks, pyramids) today, even though sources say that they were damaged by rocks (rockfalls) several times but were always restored. In the appendix, transcriptions of inscription plaques from the monument at Ljubelj are presented (from sources) and photographs of the fragment of one plaque with inscription and both colossi which are still preserved today and give us the approximate impression of what the original so-called pyramid from Motnik was like. Furthermore, all inscriptions we deal with in this article bring our attention to the fact that the Roman manner of erecting monuments with inscriptions lived on long after the end of the Antiquity (and is possibly still present today).

Author: **VISOČNIK, Julijana**
Ph.D., Assistant Professor, višja arhivistka
Archdiocesan Archive of Ljubljana
Krekov trg 1, SI – 1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **"THE PYRAMID" IN ZGORNJI MOTNIK AND ITS HISTORICAL CONTEXT**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 18 (2018), No. 2, pp. 371–392, 44 notes, 6 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Emperor Charles VI, ceremonies of hereditary homage, 1728, Carinthia, Styria, traffic, roads

Abstract: The author presents a monument which is in sources referred to also as a pyramid or even an obelisk and was erected in Zgornji Motnik to commemorate the year when Emperor Charles VI travelled across the Slovenian lands in 1728. The first monument of this type was built at Ljubelj upon the same occasion, commemorating the fact that the emperor entered the land of Carniola at this mountain pass, at which a much-used road had been running ever since the Antiquity. Just as at Ljubelj, other places in the Inner Austrian Lands prepared for the emperor's visit well, starting with the restoration and reinforcement of the roads along which the emperor was to travel and which were in the future to become the main commercial roads and the fastest connections to the free ports of Trieste and Rijeka. At both above-mentioned locations, which were also the border between lands (Ljubelj between Carniola and Carinthia and Zgornji Motnik between Carniola and Styria), the emperor was honoured by inscriptions on monuments. These inscriptions reflect the characteristics and manner of ancient imperial inscriptions.